मम पुस्तकम्

नाम –

पत्रसङ्केतः –

चल-दूरवाणी-सङ्ख्या –

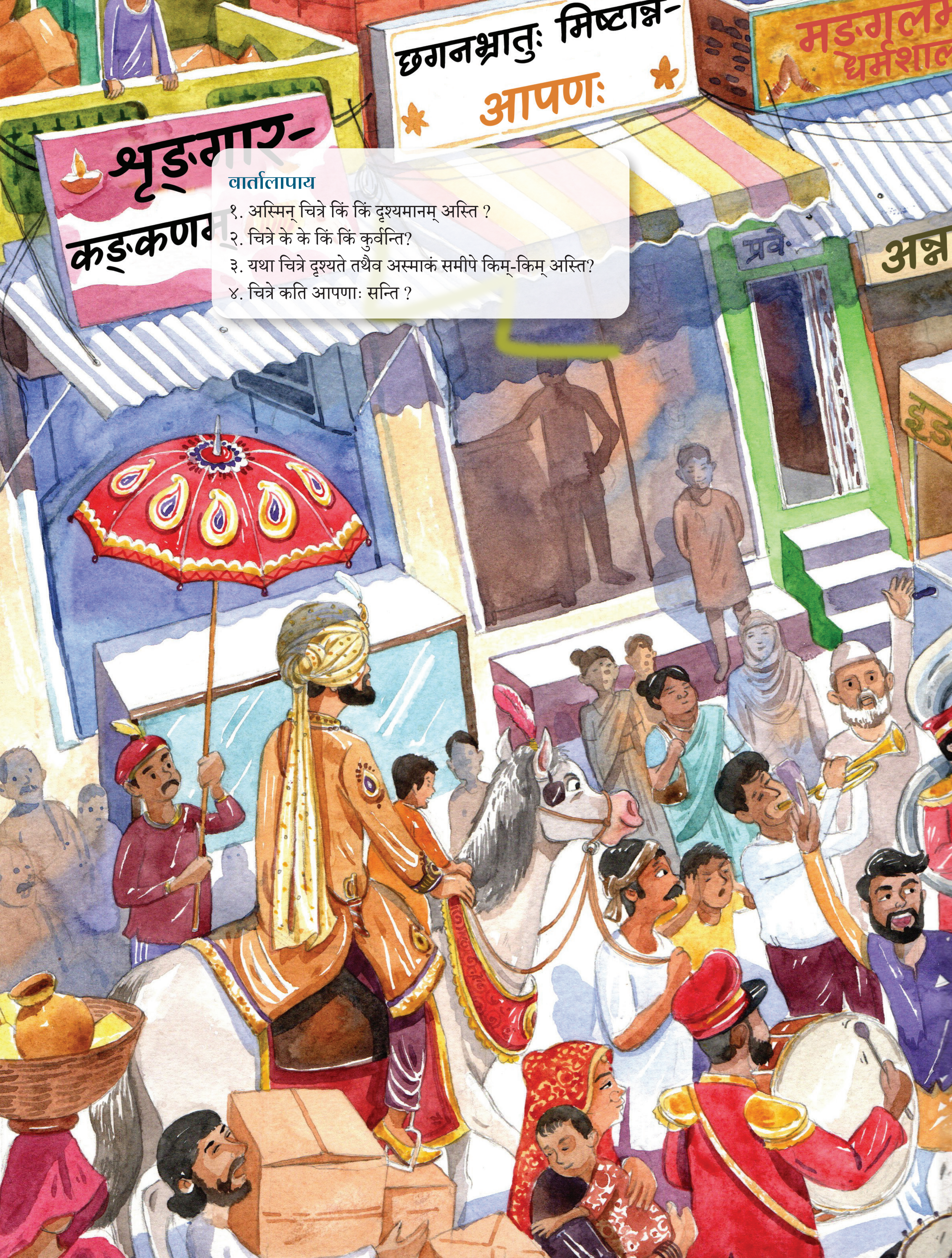

वार्तालापाय

१. अस्मिन् चित्रे किं किं दृश्यमानम् अस्ति ?

२. चित्रे के के किं किं कुर्वन्ति?

३. यथा चित्रे दृश्यते तथैव अस्माकं समीपे किम्-किम् अस्ति?

४. चित्रे कति आपणाः सन्ति ?

रीता
सौन्दर्यम्
डोसा
अन्ना डोसा
वैद्यः
आदिमः
दयाल-
संगीतवृन्दः
दयाल-
दयाल

३ अस्माकं जीवनशैली

वयं ज्ञास्यामः

ओ	औ	झ	द	ल	ग	क	य

- ५१ तः १००० पर्यन्तं संख्यानां परिचयम्।
- पठनं लेखनं च।
- एककं, दशकं सहस्रकं च इत्येतेषां समूहेषु गणनाम् (स्थानीय-मानम्)
- २ अङ्कीयानां सङ्ख्यानां सङ्कलनं व्यवकलनं च।
- १ अङ्कीयानां सङ्ख्यानां गुणनम्।
- १००-१०० सङ्ख्यानां समूहेषु गणनाम्।

■ पश्यन्तु, पठन्तु चर्चां च कुर्वन्तु -

वरयात्रिका:

क्रीडनकम्

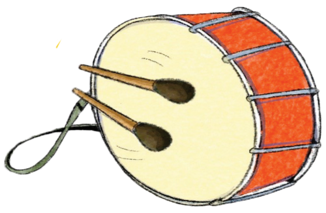

वाद्ययन्त्रम्

गायिका

■ पठामः लिखामः च -

ओ

औ

ओष्ठः

औषधम्

ओ

औ

झ

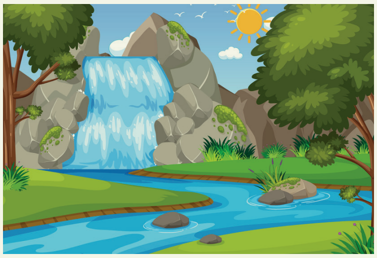

झा

झरः

झालिः

झ

झा

झि

झी

झिल्लि-वाद्यानि

झीरुका

झि झी

द

दा

दन्ताः

दाडिमम्

द दा

शिक्षक-निर्देशः — सहभागिभ्यः एकैकस्य चित्रस्य परिचयं कारयेयुः। छात्राः चित्रस्य अधः लिखितानां शब्दानाम् उपरि अङ्गुलीं संस्थाप्य पठेयुः, तेभ्यः अक्षराणां लेखनं च कारयेयुः।

दि

दिनकरः

दी

दीपः

दि

दी

दौ

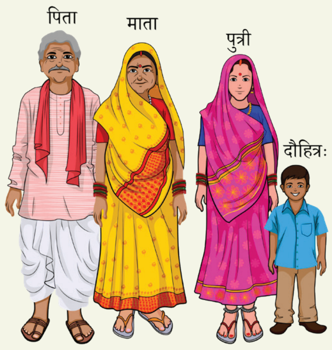

दौहित्रः

य

यज्ञः

दौ

य

ल

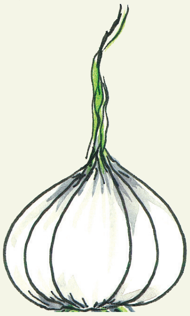

लशुनम्

ला

लावणिकम्

ल ला

लि

लिपिकः

ली

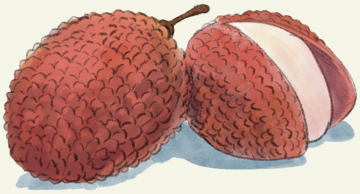

लीची-फलम्

लि ली

शिक्षक-निर्देशः — सहभागिभ्यः एकैकस्य चित्रस्य परिचयं कारयेयुः। छात्राः चित्रस्य अधः लिखितानां शब्दानाम् उपरि अङ्गुलीं संस्थाप्य पठेयुः, तेभ्यः अक्षराणां लेखनं च कारयेयुः।

लो

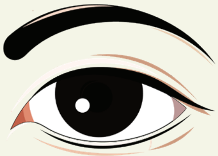

लोचनम्

लौ

लौहभाण्डः

लो लौ

ग

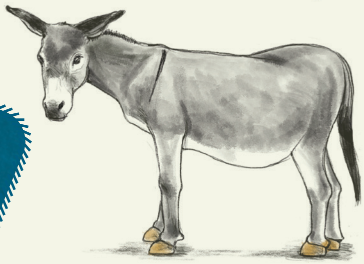

गर्दभः

गा

गायकः

ग गा

शिक्षक-निर्देशः — चित्रं दृष्ट्वा पठनाय सहभागिनां सहयोगं कुर्युः । तान् अक्षराणि च लेखयेयुः । चित्रेण सह सम्बद्धानां विषयाणाम् अपि ते चिन्तनं कथनं च कुर्युः ।

गि

गिरिः

गी

गीता

गि

गी

गो

गोमयम्

गौ

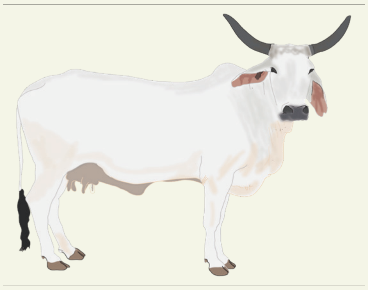

गौः

गो

गौ

क

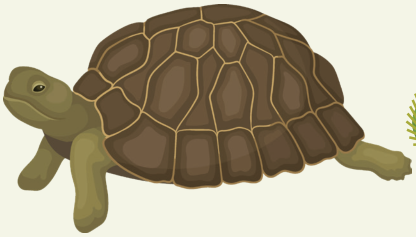

का

कच्छपः

काकः

क

का

कि

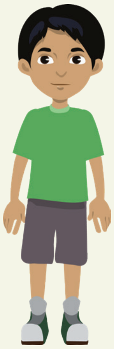

की

किशोरः

कीटः

कि

की

शिक्षक-निर्देशः – स्वयमेव चित्रं दृष्ट्वा पठने सहभागिनां सहयोगं कुर्युः । अक्षराणि च लेखयेयुः ।

■ शब्दान् अन्विष्य लिखामः –

अद्य कमलः विविधप्रकारकं भोजनं निर्मितवान् । भोज्यवस्तूनां नामसु गोलाकारं कुर्वन्तु –

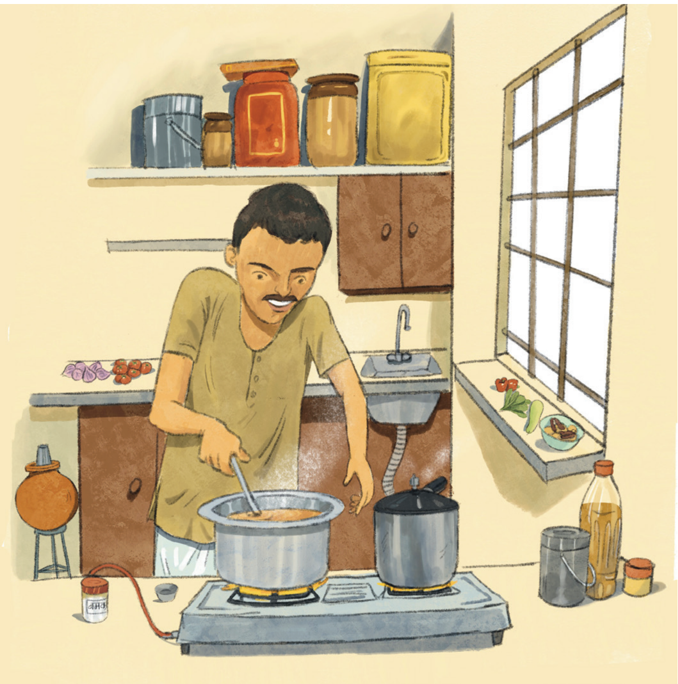

किलाटः	पलाण्डुः	तिन्त्रिणी	रक्ताङ्गम्	कंसः	तन्तुचक्रम्	अलावुः
स्थाली	चषकः	अवलेहः	आलुकम्	सूपः	ओदनम्	तुषारः
रोटिका	क्रीडनकम्	चित्रपतङ्गः	कटः	तक्रम्	लवणम्	जलम्
कलशः	वेल्लनी	तप्तकम्	पुष्पाधानी	पेषणी	पायसम्	

■ भोज्यवस्तूनां नव नामानि लिखन्तु –

१. ____________

२. ____________

३. ____________

४. ____________

५. ____________

६. ____________

७. ____________

८. ____________

९. ____________

पठामः लिखामः च -

- मालाकारेण माला निर्मिता ।

- बालकः कन्दुकेन क्रीडति ।

- आनन्दः ग्रामं गच्छति ।

- लता मधुरं गीतं गायति ।

शिक्षक-निर्देशः— शब्दानां पठने शिक्षार्थिनां साहाय्यं कुर्वन्तु । वाक्यानां पठनार्थं लेखनार्थं च शिक्षार्थिनः प्रेरणीयाः ।

पुष्पमाला

पुष्पाणां मालानिर्माणे भानुः स्वमातुः सहायतां कुर्वन् आसीत् । सः मात्रे एकैकं पुष्पं ददाति स्म पुष्पसङ्ख्यां च वदति स्म । १० पुष्पाणाम् एका माला अर्थात् प्रत्येकस्यां मालायां दश पुष्पाणि । भानुः पुष्पाणि प्रयच्छति मालायाः निर्माणं च जायते । आगच्छन्तु मित्राणि ! वयम् आहत्य कति पुष्पाणि उपयुज्य एका माला निर्मिता भवति इति अवगच्छामः ।

पञ्च दशकानि	+	**एक-एककम्**	=	५० + १ = ५१ एकपञ्चाशत्
पञ्च दशकानि	+	**द्वे एकके**	=	५० + २ = ५२ द्विपञ्चाशत्
पञ्च दशकानि	+	**त्रीणि एककानि**	=	५० + ३ = ५३ त्रिपञ्चाशत्
पञ्च दशकानि	+	**चत्वारि एककानि**	=	५० + ४ = ५४ चतुःपञ्चाशत्

पञ्च दशकानि	+	पञ्च एककानि	=	५० + ५ = ५५ पञ्चपञ्चाशत्
पञ्च दशकानि	+	षड् एककानि	=	५० + ६ = ५६ षड्पञ्चाशत्
पञ्च दशकानि	+	सप्त एककानि	=	५० + ७ = ५७ सप्तपञ्चाशत्
पञ्च दशकानि	+	अष्ट एककानि	=	५० + ८ = ५८ अष्टपञ्चाशत्
पञ्च दशकानि	+	नव एककानि	=	५० + ९ = ५९ नवपञ्चाशत्
पञ्च दशकानि	+	एकं दशकम्	=	५० + १० = ६० षष्टिः

एककानां दशकानां च सङ्कलनम् -

६० + १	=	६१
६० + २	=	६२
६० + ३	=	६३
६० + ४	=	६४
६० + ५	=	६५
६० + ६	=	६६
६० + ७	=	६७
६० + ८	=	६८
६० + ९	=	६९
६० + १०	=	७०

७० + १	=	७१
७० + २	=	७२
७० + ३	=	७३
७० + ४	=	७४
७० + ५	=	७५
७० + ६	=	७६
७० + ७	=	७७
७० + ८	=	७८
७० + ९	=	७९
७० + १०	=	८०

८० + १	=	८१
८० + २	=	८२
८० + ३	=	८३
८० + ४	=	८४
८० + ५	=	८५
८० + ६	=	८६
८० + ७	=	८७
८० + ८	=	८८
८० + ९	=	८९
८० + १०	=	९०

९० + १	=	९१
९० + २	=	९२
९० + ३	=	९३
९० + ४	=	९४
९० + ५	=	९५
९० + ६	=	९६
९० + ७	=	९७
९० + ८	=	९८
९० + ९	=	९९
९० + १०	=	१००

रिक्तस्थानेषु क्रमेण सङ्ख्यां लिखन्तु –

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
११		१३	१४			१७			२०
२१			२४						
					३६				
		४३						४९	
	५२				५६				
६१			६४			६७		६९	
		७३							८०
			८४				८८		
९१		९३				९७			१००

योजयाम:

७०	५६	४६	६२
+ १२	+ १३	+ १२	+ ३६
____	____	____	____

- यदा एककानां योजनं दशाधिकं भवति तदा दश-एककानां दशकं निर्माय दशकानां योजनं कर्तव्यम् ।

यथा –

१
४६
+ २७
७३

६ एककानि + ७ एककानि आहत्य

१३ एककानि अर्थात् [१ दशकम्] [३ एककानि]

योजयाम:

७५	३७	५५	२८
+ १९	+ ४६	+ २६	+ २५
____	____	____	____
६५	३६	३८	३९
+ २७	+ ५४	+ ४५	+ २४
____	____	____	____

व्यवकलनं कुर्मः -

७५	३८	८६	४७
– २४	– १२	– २४	– १३
____	____	____	____

यदा एककानि न्यूनानि भवन्ति, तदा वयं दशकानि एककेषु परिवर्तयामः -

यथा – ५४ [१०] [१०] [१०] [१०] [१०]

अथवा

५४ [१०] [१०] [१०] [१०] 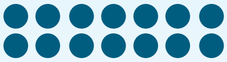

यथा –

५४	४ १४
- २६	- २ ६
२८	____

४ तः ६ सङ्ख्यायाः व्यवकलनम् अशक्यम्, अतः ५ दशकेषु १ दशकं स्वीकृत्य १० एककेषु परिवर्तनं कुर्मः । अधुना ४ दशकानि एवञ्च १४ एककानि सन्ति। १४ एककेषु ६ एककानि व्यवकलितानि तर्हि ८ एककानि अवशिष्टानि भविष्यन्ति।

४ दशकेषु २ दशकानि व्यवकलितानि तर्हि २ दशकानि अवशिष्टानि भविष्यन्ति।

व्यवकलनं कुर्मः -

७६	५३	३२	६५
– ३८	– २७	– १५	– २८
____	____	____	____
९६	८८	४०	५४
– ६८	– ३९	– २७	– २८
____	____	____	____

■ **स्वतन्त्रता-दिवसस्य अवसरे विद्यालये सर्वेभ्यः बालकेभ्यः मोदक-पेटिकायाः वितरणं सञ्जातम् । एकस्यां पेटिकायां केवलं चत्वारि मोदकानि स्थापयितुं शक्यन्ते । आयान्तु, अनुमानं कुर्मः यत् १० बालकेभ्यः मोदक-पेटिका दातव्या अस्ति, तर्हि कति मोदकानि अपेक्षितानि ?**

१ बालकाय अर्थात् १ मोदक-पेटिका इत्युक्ते चत्वारि मोदकानि ।

१ वारम् ४

१ गुणितम् ४

अथवा १ × ४ = ४ मोदकानि ।

---

२ बालकाभ्यां 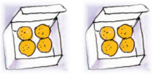 अर्थात् ४ मोदकानां २ द्वे मोदकपेटिके

४ + ४ (२ वारम् ४)

२ गुणितानि ४

अथवा २ × ४ = ८ मोदकानि ।

---

३ बालकेभ्यः अर्थात् ४ मोदकानां ३ मोदकपेटिकाः

४ + ४ + ४ (३ वारम् ४)

३ गुणितानि ४

३×४ = १२ मोदकानि ।

---

४ बालकेभ्यः 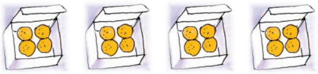 अर्थात् ४ मोदकानां ४ पेटिकाः

४+४+४+४ (४ वारम् ४)

४ गुणितानि ४

४×४ = १६ मोदकानि ।

---

५ बालकेभ्यः ४ मोदकानां ५ पेटिकाः

४+४+४+४+४ = ५ वारम् ४

५ × ४ = २० मोदकानि ।

वदन्तु, ७ बालकेभ्यः कति मोदकानि प्राप्यन्ते ?

४ + ____ + ____ + ____ + ____ + ____ + ____ = ____ वारम् ____

अथवा ____ गुणितम् ____ = ____ × ____ = ____ मोदकानि ।

गुणनं कुर्मः -

५	४	५	३
× ४	× ३	× ५	× ४
____	____	____	____

आगच्छन्तु, स्यूतान् गणयामः -

१ पोटलिका १०० स्यूतानाम् अथवा १ वारम् १०० अथवा	१×१००=१०० स्यूताः
२ पोटलिके १०० स्यूतानाम् अथवा २ वारम् १०० अथवा	२×१००=२०० स्यूताः
	४ × १०० = ४०० स्यूताः
	५ × १०० = ५०० स्यूताः
	६ × १०० = ६०० स्यूताः
	७ × १०० = ७०० स्यूताः
	८ × १०० = ८०० स्यूताः
	९ × १०० = ९०० स्यूताः
	१० × १०० = १००० स्यूताः

अभ्यास-कार्यम्

१. प्रदत्तानाम् अक्षराणां सञ्ज्ञानं कृत्वा गोलाकारं कुर्मः ।

ओ	–	ओदनम्	ओष्ठः
औ	–	औलूकम्	औषधम्
लो	–	लोचनम्	लौहः

२. चित्रे चित्रितानां वस्तूनां नामसु गोलाकारं कुर्मः ।

घटः

तुषारः

कूपी

नलिका

३. पठामः लिखामः च -

चषके जलम् अस्ति।

____

४. चित्राणां नामानि लिखामः ।

______________ ______________ ______________

५. रिक्तस्थानं पूरयामः -

पञ्च दशकानि	एकम् एककम्	=	☐ + ☐ = ☐
पञ्च दशकानि	चत्वारि एककानि	=	☐ + ☐ = ☐

६. रिक्तस्थानेषु समुचितक्रमेण सङ्ख्याः लिखामः ।

२१			२४				२८		३०
		३३			३६			३९	

७. रिक्तस्थानं पूरयामः ।

९० + २ = ____________

७० + ५ = ____________

```
   ४६        ५८
+  २७     –  २७
------    ------
------    ------
```

८. स्यूतान् गणयित्वा लिखामः ।

= १०० स्यूताः

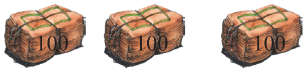

____________ स्यूताः

____________ स्यूताः